

Nebylo by pro nás nic osudnějšího, než kdyby se dnes, kdy jest veliká duše přímo příkazem národním, kdy zahyneme, nebudeme-li jí míti sdostatek, rozmohla u nás pedantická malodušnost, malichernická ukrutnost kantorských srdcí, které nedovedou *ľovoľil*, ale zato mají všechny zálsuky neustále a všude *soudit!*

Machar svou kampaní pro velkodušnost a noblesu pravé národní spravedlnosti promítá jen do života ideu svých knih, své poesie; jest si věrný. Proti systematické a úzkoprsému dogmatismu zdůrazňuje v posledních knihách stále víc a víc šíři a volnost životní zkušenosti: laskavou spravedlnost a širokou, vřidnou objektivnost života. Ten duch laskavé šíře, duch širé slunečné objektivnosti proniká i z Kriminálu, kde bylo tolik příležitosti ke kyselosti, k zhořknutí, k zlobě. Ten duch vál také z nedávne, překrásné řeči presidentovy ve vojenské škole; co slovo, to teplá, laskavá životná moudrost a síla. Toho ducha vpravdě velkého — této skutečné *velkodušnosti a velkomyslnosti* — jest třeba právě dnes nade všechno národu: bez něho utoneme ne v cizí velikosti, ale — hůře! — ve vlastní malosti a její bídě.

Centralisace nebo decentralisace?

Stát náš získal kromě Moravy a Slezska, starých zemí koruny české, i Slovenska, získá asi i Kladska a Ratibořska; staré otázky, které, alespoň v literatuře, žily již před válkou, procitnou s novou silou a palčivostí. Má býti tento stát centralisován, to jest ustředěn na Čechy a na Prahu, nebo má býti jeho jednotlivým částem přiznán život pokud možno samostatný? Má to býti volná federace zemí, nebo jednotlivý stát, uniformovaný ve všem všudy?

Nepřál bych si posledního, zejména ne ve věcech kulturních. Nerad bych, aby Praha vykonávala více vlivu, než má opravdu tvořivé síly, a aby její autorita byla jiná než ta, již jí přizná svobodná volba a láska ostatních zemí! A hlavně: byl bych rád, aby svým nezávislým životem — a životem co nejintenzivnějším — žily zejména naše východní země. Chtěl bych to i pro ně, i pro — nás. Pro nás, neboť čekám z nich nový příliv sil, mnoho omlazení kulturního; a víc: i jakýsi korektiv našemu literárnímu a uměleckému výtvarnictví.

Byl to nepěkný duch, který se před několika roky ozval z Prahy a chtěl zakazovat Slováckům vlastní slovenské překlady ze Shakespeara.

Nikoliv. Slovensko bude národně i státně tím jednotnější s námi, čím více mu bude přáno jeho samostatnosti literárně kulturní, a nejen literární, i správní, církevní, školské.

V Praze bude jen tehdy opravdu silný život ideový a kulturní, bude-li svým samostatným a výrazným životem *co nejbohatším* žít každý, i nejbzdálenější kraj na obvodu české říše.

Nebylo by nic osudnějšího, než kdyby Češi na Slovensku chtěli si hrát na jakési kulturní kolonizátory nebo donášeče kultury. Slovensko jest prastará kulturní země — jeho výtvarná kultura lidová na příklad jest prostě a doslova jedinečná v Evropě, jež nemá sobě rovné, a jeho inteligence vzdělaností nestojí nikterak za inteligenci naší, spíše naopak — a chápu, že Slováci byli by uraženi takovým vystupováním, a *právem* uraženi. Všem, kdož jdou na Slovensko, rád bych zdůraznil, že vstupují na půdu posvěcenou velkou tvorbou, utrpením, prací, herois-

mem minulosti a přítomnosti a že sluší se jim spíše než učiti a opravovat *pozorovati a učiti se*.

Do země Hviezdoslavovy a Štefaníkovy jest třeba vstupovati s hlavou odkrytou. A mluvití šeptem. To z úcty k velkým mrtvým, kteří odtud kdysi vyšli, aby osivali naši novinu v době pro nás zoufalé. Uvědomíme-li si to jasně, pochopíme, že dáme-li i dnes něco Slovensku, splácíme jen nedokonale starý velký dluh. A počty mezi námi budou pak vždycky správné.

O spravedlnost

Tak nadepsal p. Jaroš (Gamma) v České stráži z 10. dubna své námitky proti mému poslednímu feuilletonu ve Venkově, a ovšem ani já nemohu nadepsati své odvetě jiného slova než právě to: neboť opravdu o spravedlnost jako nejvyšší ideu národního života a národního zdraví běží nám oběma.

Oba, p. Jaroš i já, jsme si toho vědomi, a proto když mne p. Jaroš navštívil, aby mně ohlásil, že se obrátí proti mému feuilletonu, dohodli jsme se bez nesnází, že věc prodebatujeme opravdově a věcně, bez polemických výpadů.

Pan Jaroš namítá *dvě věci* proti mé formulí spravedlnosti, která chce *slabým* dáti možnost odčiniti a jediné pro *silné ve zlu* vyhrazuje poslední lék železa a ohně, avšak jen *na jejich žádost*. První z nich: „*neproveditelnost v praxi*“. Podle jeho názoru zvrhlé jidášské duše nikdy by si nevyžádaly ani provazu, ani železa a ohně, nýbrž každého, kdo by jim jich nabídl, by s cynickou ironií odparirovali. Proto podle p. Jaroše musí jim býti tyto léky *unuceny* řádnými soudy; tyto osoby musí býti právoplatně souzeny, odsouzeny, ztrestány.

Abych tedy začal sedlat koně od ocasu, jsem nejprve přesvědčen, že *nedá-li se co v praxi naprosto provést, jest to formule p. Jarošova*; že jest „*neproveditelná*“ *nejprve hmotnou, fysickou nemožností*.

Vezměme do ruky tužku a počítejme. Pan Jaroš sám praví: „*statistice* (plurál) *křivd napácháno, bezpočtu lidí zmračeno a zničeno*...“ Nuže, vezměme *nejmenší možnou míru* tohoto plurálu a řekněme: pouze 200 000 případů z válečné doby budíž řádně souzeno a rozsouzeno. Co to znamená? Tolik: právní řešení *jediného* takového případu žádá si při nejmenším pěti pracovních dní soudcovských, t. j. soudce bude potřebovati alespoň pěti dní, aby provedl svědomitě svůj úkol, t. j. přesvědčiti se o vině nebo nevině obžalovaného, rozuměj: prostudoval obžalobu, vyslechl obviněného i žalobce, obeslal a vyslechl svědky i svědky vývodní, opatřil si všechn materiál průkazný, provedl řízení přípravné i průvodní a vynesl rozsudek — pravím: *alespoň* pěti dní, neboť ve většině případů, při všech případech složitějších a důležitějších, jimi nevystačí. To by znamenalo tedy při 200 000 případů 1 000 000 pracovních dnů.

Čímž se praví: měly-li by býti *alespoň do roka* rozřešeny a skoncovány tyto válečné věci právní a soudní, musilo by na nich pracovati *neustále* den co den, celý rok, svátek nesvátek, neděle všední den, bez prázdnin, bez oddechu a únavy 2 739 soudců. Ale pozor! Jde o věci trestní *velkého* dosahu, kde nestačí jediný soudce, kde jest třeba *tribunálu* soudního, aby se zabezpečil výrok jen poněkud nestranný, tedy *ľří* nebo *pěti* soudců. To znamená tedy: 8 217 respektive 13 695 soudců. A což

řízení odvolací? Bylo by nutně třeba alespoň dvou instancí! Myslím, že by nebylo případu, který by neprošel oběma instancemi. Tedy: *alespoň 20 000 soudců!* Rozuměj: *zbrusu nových soudců*, neboť posavadní soudcové mají plné ruce práce se spory a rozlady nového, poválečného života.

Troufá si p. Jaroš sestaviti takový sbor 20 000 soudců, notabene soudců *elitních, vybraných*, zvláště jemného svědomí, nevšední kultury právní i mravní, „přísně neustranných, bezúhonně pověstí, bezvadně spravedlivých“, jak je sám charakterisuje?

Ale vedle této hmotné nemožnosti trpí formule p. Jarošova *hlubší ideovou chorobou*. Jak soudit dnes — za zcela jiných podmínek životně právních, mravních, státních, za svobody národně duchovní, za obecného svědomí již vyjasněného a zpřisněného — činy, které byly spáchány v době rozvratu všeho právního řádu, v době všeobecné mravní zkázy a nákaz, za obecného svědomí porušeného a zakaleného? Jak dnešní vysoká kritéria mravně právní přikládati na činy, jež vznikaly v době, v níž nebylo skoro žádných sudidel mravně právních, a namnoze *právě proto*, že jich nebylo? Celá řada slabých lidí byla prostě stržena chaosem; ztratila všecku viru v jasný, čistý zítřek, nevěřila v jeho příští; i žila dnešku způsobem, který byl mravní smrtí.

Neklammež se: ne pět, ne čtyři, ne tři, ne dvě leta dělí nás od zločinů a přečinů doby válečné — nýbrž padesát, čtyřicet, třicet, dvacet let. Neboť čas v tomto období řítí se šílenou rychlostí, obtěžkaný ději, událostmi, činy, myšlenkami, nadějemi, zoufalstvím; každý den přinesl nyní, čeho nedal jindy celý rok, celé desetiletí!

A z toho nový důsledek, svědčící zase pro hmotnou neuskutečnitelnost spravedlnostní formule p. Jarošovy! Ty věci jsou namnoze pro nás zasuty tmou nepaměti, jako by se byly přihodily před půl nebo před čtvrt stoletím. Měl jsi svědky pro vinu p. A — tito svědci padli nebo zemřeli. Pan B měl svědka své nevinny — zmizel. Nebo snad důkaz své nevinny — propadl se, ztratil se. Z hodnověrných úst slyšel jsem, jak dokumenty svědčící pro politickou vinu p. X náhodou, zájmem nebo rozmarem toho nebo onoho důstojníka byly spáleny nebo jinak zničeny ve chvíli přechodu v nový útvar státní!

Takovýmto způsobem jistě nejedem vinník nemohl by býti usvědčen; a pravděpodobně i nejedem bezvinný nemohl by se očistiti, poněvadž zmizelo v propadlišti, co by mohlo vyvésti ho z podezření. A jistě nejedem více vinný jevil by se méně vinným a méně vinný více vinným, než vpravdě jsou.

Chťel by souditi p. Jaroš za těchto poměrů, kdy jest již *fysicky znemožněna stejná míra každému a všem?* Já nikoliv; a zdvořile bych se poděkoval tomu, kdo by mne navrhoval do nového jarošovského sboru soudcovského. Neboť byl bych přesvědčen, že jsem bezděčným nástrojem toho paradoxu, který jest vysloven latinskou větou: *Summum ius summa iniuria*. *Vrchol práva vrcholem bezpráví!* Právo vyrocené v největší důslednost zvrhá se v nejhorší bezpráví. I zde bylo by tomu tak. Některé případy, zdálo by se, byly vyřešeny s největší subtilností a jistě vystihly spravedlnost; a přece v celkové perspektivě doby byly by to její nejstrašnější karikatury.

To proto, že *samé době* scházelo to, bez čeho není možna spravedlnost, jak věděli již Řekové: *čistě, stejnoměrně denní světlo slunečné*. Tato doba byla do slova

a do písmene osvětlena dýmým žárem pekelným, který vytryskoval vulkanicky ze země a ozařoval a fantasticky zpotvořoval jen jednotlivé úseky skutečnosti.

Druhá námitka, kterou má p. Jaroš proti mému řešení, jest ta, že prý si všímá *jen jedné strany*, totiž provinilců, a ne strany druhé, poškozených; ti prý také mají duši churavou, těm prý také třeba léku a lékem tím může prý býti jen spravedlnost, rozuměj: *soud a odsouzení provinilých*.

Když jsem mluvil v minulém feuilletoně Venkova o spravedlnosti jako léku duše, užil jsem pojetí a obrazu Platonova. Podle Platona ten, kdo se dopouští nespravedlnosti, uvádí svou duši do stavu nemoci, z níž třeba se vyléčiti; *ale není nemocný ten, komu bylo ukřivděno, neboť ten zachoval svou duši ve stavu spravedlnosti, to jest zdraví*.

A toto pojetí pokládám za správné.

Nevěřím tedy, že utrpěl-li kdo křivdu, vyléčí se tím, že se sám pomstí nebo že jej společnost pomstí na původci té křivdy. Otec měl syna; syn byl zavražděn nějakým katanem rakouské justice vojenské; nevěřím, že duši otcově bude lépe, t. j. její mravní stav že bude vyšší, bude-li nyní za to kat popraven naši novou justicí národní. To jest stará formule lžispravedlnosti: *oko za oko, zub za zub*. Msta maskovaná t. zv. spravedlností formální; vpravdě: *mechanické egalitářství, a ne spravedlnost*.

Namítne se mně: ale společnost přece musí se chránit a bránit od takových zločinců, kteří ji poškozují a ohrožují.

Odpovídám: *Zajisté. Ale prosím, neříkejte této nutně sebeobraně spravedlnost!* Spravedlnost jest vysoká ethická síla, kdežto zde jde o pouhou fysickou rovnováhu. Zločinec útočí; společnost se brání, t. j. odráží jeho útok a znemožňuje jej pro příště. To jest děj zcela fysický, jako když jest vržen kámen nebo vržena koule na hradební zeď a jest jí buď odražena či rozstříkne se o ni nebo jí prorazí.

Tedy: nový stát náš musí se za dnešního žalostného stavu bránit útočnickům. Musí se odemstívat. *Alespoň dnes*; ale nač upozorňuji, jest, že trestání zla bude v budoucnosti stále více a více ustupovati jeho předvidání a maření jeho v zárodku; jeho znemožňování. *Sociální sebeobrana sociální profylaxi*.

Republika má jistě právo chrániti se tam, kde vidí nebezpečí pro sebe. Republika nesmí přijímat do svých služeb individua, která s vášnivou horlivostí sloužila ideji starého Rakouska, neboť takové individuum nemůže sloužiti z přesvědčení nové, zcela protivné ideji nové české republiky; tedy nemohou naléztí v ní úřadu a místa bývalí vojenští a úředniční katani rakouští, kteří plnili své žalostné funkce *con fuoco* a *con amore*, z přesvědčení a s vášní. Padla jejich životná idea a oni musí s ní a za ní! To se mně rozumí samo sebou.

Ale otázka jest, zda taková katané a katánce mají býti za své skutky, které byly v době, kdy se jich dopouštěli, *s formálně právního stanoviska zcela správné* — byli jen věrní služebníci svého pána a plnili nejen jeho vůli, nýbrž i *jeho zákon* —, trestání nyní za změněného stavu právně státního *novou řádnou justicí národní státní*, jak ji navrhuje p. Jaroš.

Odpovídám: *Nikolivi!*

Ne ze sentimentality, nýbrž proto, že se bojím, aby naše poznání spravedlnosti nebylo hned na začátku zakaleno a sníženo pokrytectvím. Neboť: taková justice byla by vpravdě jen msta; a maskou spravedlnosti krylo by se něco, co jí není. *A nám všem musí nesmírně záležet na tom, abychom si vypracovali čistý a vysoký pojem spravedlnosti a nemáli a nekálili jej hned v zárodku obojetnosti a vnitřními rozpory!*

Tedy: zbavte se takového někdejšího katana, je-li nebezpečný našemu novému státu, jakkoli. Vymitněte jej, odstraňte jej z jeho oblasti — vše jedno. Je-li opravdu nebezpečný, jste v právu. Tedy: ty, jenž jsi byl jeho obětí, nebo ty, jenž měl jsi někoho blízkého a drahého, který se stal jeho obětí, odprav jej třebaš, domníváš-li se, že jen tak dojdeš klidu duše, hněte-li tě jeho zločin, žiješ-li nesmiřený a nedovedeš-li se jinak smířiti se životem než touto pomstou.

Ale: *nesehrávejme s ním komedii pravé nové národní spravedlnosti*, poněvadž by to byla právě jen komedie, žonglérská hra s věcmi nejvyššími a nečistšími! Když msta — tož msta. Jasná, otevřená, nahá. Ta sama duše ještě nezhubi, ačkoliv jí ovšem poškozuje. A když spravedlnost, tož opravdu a doslova spravedlnost. To jest: ethická síla a vira ve vyšší řád duchový. To jest: lék duši vinníkově, *přijatý jím dobrovolně*.

Ale co by duši opravdu zahubilo, a nejen duši naši, ale i duše mnoha našich potomků, bylo by ideově mravní kejklřství, které by infikovalo naši novou spravedlnost v zárodku. Vede-li co k teroru a k bolševictví nebo otevírá-li jim co dveře, tož tato obojetnost a tato dvojsmyslnost ve věcech, které jí naprosto nesnášejí. Zde platí buď — anebo. Mladá naše národní spravedlnost, abych mluvil zcela jasně, nesmí býti potřísněna službami politickými, služebníčením té které vlády. Vždyť to právě a nic jiného bylo příčinou pádu a rozvratu Rakouska! Nezanásějme tedy tento zárodek mravní smrti do útvaru nového! Neboť začne-li spravedlnost jednou služebníčit, nepřestane již nikdy. Dnes slouží vládě dobré, rozuměj užitečné národu; ale zítra bude stejně sloužit vládě škodlivé a špatné. Nezasťaví se pak již na této šikmé ploše; a vždycky naleznou se ideová advokátí, kteří jí omluví, ospravedlní, dají absoluci. A spravedlnost bude jen oprátkou, kterou bude každá nová vláda vrhat na krk představitelům věřejší vlády padlé.

Je-li spravedlnost opravdu lék duše, nesmí se vnucovat! Mohu vnutit snad někdy lék tělu nemocného — nevím —, ale nikdy ne jeho duši. Vždyť ona jest svoboda sama a lék jest lékem *jen tehdy, když se dobrovolně a samochitc* pro něj rozhodla. Jinak obrací se v jed a smrt.

Zdá se mně tedy, že nebude jiného vyhnutí, než zkusiti to s formulí mou, která nejví se mi sebeklamem idealisty, jak míní p. Jaroš. Totiž: *dočkati, až vinník požádá sám o lék trestu*.

Pan Jaroš míní ovšem, že se toho nikdy nedočkáme.

Mně zdá se však, že máme v rukou prostředek, jak příchod té chvíle zkrátiti pro něho i pro sebe. A sice jest to *mravní osamocení*.

Máme právo, ano povinnost mravně jej vyloučiti ze své společnosti, *vyvrhnouti ze svého světa kulturní práce a tvorby, uzavřiti do mravní samoty*. A zde, soustředěni

sami na sebe, tváří v tvář své duši, svému svědomí, dožiji se alespoň lepší z těchto provinilců chvíle mravního přerodu, kdy požádají sami dobrovolně o lék trestu.

Tedy: vylučujme vždycky a všude takové provinilce ze všech funkcí veřejných, ze všech úřadů, ze všech sdružení a společenstev, ze vsí obecnosti a pospolitosti. Takový provinilec nebudiž nejen volen do zastupitelstva obecního, nebudiž nejen poslancem, nejen reprezentantem ničeho a nikoho, nýbrž buď mu přímo odňata i možnost každé společné družné práce. To není malá věc v době, kdy celý národ touží se přeměnit v řadu družných dílen a pracoven, pracovati za zpěvu a veselí na dile sborovém! Takové mravní osamocení navodí jistě a dokoná jistě proces sebepoznání a sebesoudy všude tam, kde jest toho ještě možnost. A ostatní?

To jsou prostě mrtvé duše, kterých nevzkřísí k životu nic a nejméně ovšem oprátka nebo nůž.

John Ruskin, společný učitel p. Jarošův i můj, dovedl překrásně v Kamenech benátských, proč *zákonem lidského soudu musí býti odpuštění*. Jemu jest to prostý důsledek jevu, že podstatou lidského života jest nedokonalost a lidské práce snaha a napětí. Ruskin měl tam ovšem na mysli pouze soud estetický. Ale což neplatí to stejně a zvýšenou ještě měrou o soudu mravním?

Zdá se mně, že bez jednoho jest nemyslitelný jakýkoli mravní pokrok lidstva: bez sebepoznání, *že není nám lidem dáno, abychom byli soudci a odsuzovatelé svých bližních*. Neboť svět mravní tvorby jest nám uzavřen sedmerou pečeti. Neznáme posledních *motivů* činů lidských, neznáme logiky, pod jejímž zorným úhlem jej lidská duše pojala, posledního účelu, který s ním spojuje . . . Slabikujeme jednotlivá písmena, ale smyslu nerozumíme, poněvadž jazyk, jímž jsou psána, jest vlastnictvím duše-básnířky. Jen dohadati se ho můžeme, snažíme-li se vniknouti v něj sympatií, ale jistě mineme se ho tam, kde se před ním zavíráme v nenávisti a zlobě.

Není nám dáno souditi — rozuměj spravedlivě — svého bližního. Ale jest nám dáno *čeliti zlu ve světě prací, tvorbou, obětí* — a jen tento boj se zlem jest boj opravdový a úspěšný, neboť jedině on zasahuje zlo v kořeni, — kdežto boj t. zv. soudem a trestem zasahuje ne zlo, nýbrž jeho dočasného a více méně příležitostného nositele. Zlo žije dále.

Rád bych, kdyby p. Jaroš svůj krásný entusiasm, svou horlivost spravedlnosti obrátil ne v minulost, nýbrž *v přítomnost a v budoucnost*. Neboť není pochyby: zlo nepřestalo s válkou, naopak z ní přenáší se v přítomnost a nově druží se k němu ještě. Či nelichváří se dnes stejně, jako se lichvářilo za války? Nekřivdí se stejně? Nevraždí se a nemrzáčí se tělesně i mravně, byť ne tak přímo, avšak zato možná rafinovaněji? Nestrojí se vědomě a účelně rozvrat, proti němuž byl by rozvrat válečný možná ještě idylou? *Tedy: znemožňovali zlo dnešní a zítřejší zdá se mně nejlepší, ne-li jedině správný soud nad zlem minulostí*.

Jistě duše zavražděného, kdyby mohla se nám sdělití, pověděla by, že není jí dosti učiněním smrti vraha popraveného justici, nýbrž že bylo by jí dosti učiněním, kdyby byla znemožněna všechna vražda na zemi, tak aby *nikdo více nemohl býti již zavražděn*.